JAZÍWShÍ A.ÁBDIEVTIŃ «ÁYYEMGI QARAQALPAQLAR» DILOGIYASÍNDA QOLLANÍLǴAN KELBETLIKLERDIŃ STILLIK XÍZMETI

Seydullaeva Dárigúl Yuldashevna – *filologiya ilimleriniń kandidatı, docent*
darigul71@mail.ru
Seydullaeva Ayzada Yuldashevna – *assistent oqıtıwshı*
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ, ИСПОЛЬЗОВАННЫХ В ДИЛОГИИ ПИСАТЕЛЯ А. АБДИЕВА «ДРЕВНИЕ КАРАКАЛПАКИ»

Сейдуллаева Даригуль Юлдашевна – *кандидат филологических наук, доцент*
Сейдуллаева Айзада Юлдашевна – *ассистент преподаватель*
Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

THE STYLISTIC FUNCTION OF ADJECTIVES USED IN THE DILOGY «ANCIENT KARAKALPAKS» BY THE WRITER A. ABDIEV

Seydullaeva Darigul Yuldashevna – *Candidate of Philological Sciences, Associate Professor*
Seydullaeva Ayzada Yuldashevna – *assistant teacher*
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so‘zlar: sifat so‘z turkumi, rang, tus bildiruvchi sifatlar, sifatning qiyoslash va orttirma darajasi uslubi, emotsional-ekspressiv leksika, sifat so‘z turkumiga lingvostilistik tahlil.

Rezyume. A.Abdiyevning «Qadimgi qoraqalpoqlar» romani tilidagi sifat so‘z turkumining stilistik vazifasi, sinonimiyasi va badiiy vositalar sifatidagi qo‘llanilishi maxsus to‘liq o‘rganilmaganini hisobga olganda, maqolada yangi masalalar o‘rganilganini ko‘rishimiz mumkin. Shuningdek, sifatning leksik-grammatik ma’nosidan tashqari, qo‘shimcha stilistik bo‘yoqlarini aniqlash va ularni ilmiy muomalaga kiritish - maqolamizning dolzarbligini isbotlaydi. Maqolada sifat so‘z turkumining badiiy matndagi emotsional-ekspressiv ma’nolari va badiiy vositalar sifatidagi o‘rni lingvostilistik aspektda o‘rganilgan.

Ключевые слова: прилагательное, прилагательные, выражающие цвет и окраску, стиль сравнения и усиления прилагательных, эмоционально-экспрессивная лексика, лингвостилистический анализ прилагательного.

Резюме. Учитывая, что стилистическая функция, и использование прилагательных как художественных средств в романе А.Абдиева "Древние каракалпаки" специально и тщательно не изучены, мы видим, что в статье исследуются новые вопросы. Кроме того, выявление и введение в научный оборот дополнительных стилистических оттенков, помимо лексико-грамматического значения прилагательных, доказывает актуальность нашей статьи. В статье лингвостилистически исследованы эмоционально-экспрессивные значения прилагательных в художественном тексте и их роль как художественных средств.

Keywords: adjectives, adjectives denoting color and appearance, the style of comparison and intensification of adjectives, emotional-expressive vocabulary, linguostylistic analysis of adjectives.

Summary Considering that the stylistic function, synonymy, and use of adjectives as artistic devices in the language of A.Abdiyev's novel "Ancient Karakalpaks" have not been fully studied, we can see that new issues have been explored in the article. Furthermore, in addition to the lexico-grammatical meaning of adjectives, identifying additional stylistic nuances and introducing them into scholarly discourse proves the relevance of our article. The article examines the emotional-expressive meanings of adjectives in literary texts and their role as artistic devices from a linguostylistic perspective.

Kirisiw. Qaraqalpaq ádebiy tili alımlar, ziyalılar, jazıwshı-shayırlar, awızeki hám jazba ádebiyattıń tiykarǵı dóretiwshileri bolıp xalqımızdıń ásirler dawamında mashaqatlı miyneti, tilge kórik beriw, onı úyreniw jolındaǵı xızmetleri nátiyjesinde túrkiy tiller semyasında ózine tán ornına iye boldı. Búgingi kúnge shekem qaraqalpaq tiliniń barlıq tarawları boyınsha bir qansha ilimiy izertlewler alıp barıldı, qollanbalar jaratıldı, sózlikler dúzildi. Biraq tildiń ayırım birliklerine tán bolǵan barlıq imkaniyatlardı tolıq ashıp beriw, ásirese, sol imkaniyatlardan paydalanıwdaǵı sheberlik dárejesin belgileytuǵın izertlewler júdá az.

Biziń aldıńǵı maqalalarımızda jazıwshı A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasınıń birinshi kitabında atlıq sóz shaqabınıń kóplik máni, -lar/ler affiksi, atlıqtıń grammatikalıq forması, tákirar sóz, jup sózler, sóz dizbegi, tartımlanǵan atlıqlar, seplik formalarınıń stilistikası, sepliklerdiń tirkewishler menen sinonim bolıp keliwi, subyektiv baha formalarınıń stilistikalıq xızmetleri, kúsheytkish sóz mánisinde qollanılatuǵın sanlıqlardıń emocianallıq-ekspressivlik bildiriliwi, almasıqlardıń xızmeti, betlew almasıqlarınıń stillik xızmeti, ózlik almasıǵı, siltew almasıqları, jámlew almasıqları, belgisizlik almasıqlarınıń bildiriliwi, feyildiń bolımlı hám bolımsız forması, bolımsızlıq affiksleri, máhál formaları, meyil formaları, ráwish sóz shaqabınıń sinonimiyası haqqında sóz etilgen edi. Al, usı maqalamızda A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasınıń birinshi kitabında qollanılǵan *kelbetlik sóz shaqabınıń stillik xızmeti* jóninde sóz etpekshimiz.

Ádebiyatlar analizi. Qaraqalpaq til biliminde kelbetlik kategoriyasınıń leksika-grammatikalıq sıpatı hám kórkem teksttegi stillik xızmetin izertlew baǵdarında bir qansha ilimiy miynetler bar. Kelbetliklerdiń hám kelbetlik feyillerdiń substantivlesiw nızamlıqların úyreniwde A.Aymurzaevanıń miyneti áhmiyetli orın tutadı. Kórkem shıǵarma tekstin lingvostilistikalıq jaqtan talqılawdıń teoriyalıq-metodologiyalıq tiykarları A.Bekbergenovtıń,

sonday-aq A.Pirniyazova hám D.Y.Seydullaevalardıń qaraqalpaq tiliniń stilistikasına arnalǵan kitabında [4] teoriya menen birge ámeliy maǵlıwmatlar berilgen. Kelbetliktiń ulıwma morfologiyalıq qurılısı hám dáreje kategoriyası A.Dáwletov, M.Dáwletov hám M.Qudaybergenovlardıń avtorlıǵındaǵı akademiyalıq sabaqlıqta [3] sistemalı bayanlanǵan. Kórkem tekstte kelbetliklerdiń stillik sinonimiyası hám estetikalıq xızmetlerin izertlewde B.T.Yusupovanıń I.Yusupov shıǵarmaları tiykarında alıp barǵan tallawları [5, 6] úlken áhmiyetke iye. Biraq, jazıwshı A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasındaǵı kelbetliklerdiń dáreje formalarınıń óz ara sinonimiyası, olardıń omonimlik tásirlerge baylanıslı qollanıwı hám portret jasawdaǵı ózgeshelikleri arnawlı obyekt sıpatında tolıq úyrenilmegen. Bul jaǵday biziń izertlewimizdiń aktualığın dálilleydi.

Tiykarǵı bólim. Qaraqalpaq ádebiy tili alımlar, ziyalılar, jazıwshı shayırlar, awızeki hám jazba ádebiyattıń tiykarǵı dóretiwshileri bolıp xalqımızdıń ásirler dawamında mashaqatlı miyneti, tilge kórik beriw, onı úyreniw jolındaǵı xızmetleri nátiyjesinde túrkiy tiller semyasında ózine tán ornına iye boldı. Bul tilde ólmes kórkem shıǵarmalar, ilimiy izertlewler dóretildi. Bul jaǵday qaraqalpaq tiliniń de mádeniy tiller qatarınan orın alǵanlığın kórsetti.

Búgingi kúnge shekem qaraqalpaq tiliniń barlıq tarawları boyınsha bir qansha ilimiy izertlewler alıp barıldı, qollanbalar jaratıldı, sózlikler dúzildi. Biraq tildiń ayırım birliklerine tán bolǵan barlıq imkaniyatlardı tolıq ashıp beriw, ásirese, sol imkaniyatlardan paydalanıwdaǵı sheberlik dárejesin belgileytuǵın izertlewler júdá az. Sońǵı dáwirlerde túrkiy tillerindegi kórkem shıǵarmalardıń stilin úyreniw, jazıwshı-shayırlardıń shıǵarmalarınıń tilin izertlew boyınsha bir qansha dissertaciyalar qorǵalıp, ilimiy monografiyalar baspadan shıqtı.

Biziń aldıńǵı maqalalarımızda jazıwshı A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasınıń birinshi kitabında atlıq sóz shaqabınıń kóplik máni, -lar/ler affiksi, atlıqtıń grammatikalıq forması, tákirar sóz, jup sózler, sóz dizbegi, tartımlanǵan atlıqlar, seplik formalarınıń stilistikası, sepliklerdiń tirkewishler menen sinonim bolıp keliwi, subyektiv baha formalarınıń stilistikalıq xızmetleri, kúsheytkish sóz mánisinde qollanılatuǵın sanlıqlardıń emocianallıq-ekspressivlik bildiriliwi, almasıqlardıń xızmeti, betlew almasıqlarınıń stillik xızmeti, ózlik almasığı, siltew almasıqları, jámlew almasıqları, belgisizlik almasıqlarınıń bildiriliwi, feyildiń bolımlı hám bolımsız forması, bolımsızlıq affiksleri, máhál formaları, meyil formaları, ráwish sóz shaqabınıń sinonimiyası haqqında sóz etilgen edi [7]. Al usı maqalamızda A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasınıń birinshi kitabında qollanılǵan kelbetlik sóz shaqabınıń stillik xızmeti jóninde sóz etpekshimiz.

Kelbetlik qanday? qaysı? sorawlarına juwap berip, zatlardıń sının, sıpatın, qásiyetin, kólemin, salmaǵın, túr-túsin, t.b. belgilerin bildiretuǵın sóz shaqabı bolıp tabıladı. Morfologiyalıq sıpatı jaǵınan kelbetlik sóz ózgertiwshi affiksler menen ózgermeydi. Ózi anıqlaytuǵın atlıq sózler menen jupkerlesiw usılında baylanısadı: *aq* oramal, *jasıl* kóylek, *suwıq* suw, *jas* bala, *juwan* arqan, *awır* júk, t.b. Kelbetlik dáreje kategoriyasına iye. Kelbetlik basqa sóz shaqaplarınan ayırmashılıqlarınıń biri onıń *intensiv* formaları bolıp tabıladı: *sap-sarı, úp-úlken, teppe-teń, qıp-qızıl, jep-jeńil, ap-awır, jap-jaqsı, t.b.* Sintaksislik xızmeti jaǵınan kelbetlikler tiykarınan atlıq sózlerdi anıqlap, anıqlawısh xızmetinde keledi.

Kelbetlik predmettiń belgilerin bildiretuǵın bolǵanlıqtan tildegi kórkemlew quralları (epitet, teńew) sıpatında úlken xızmet atqaradı. Mısalı: 1. -Háy, jiyen, *ákeńdey* gápten iletuǵınıń bar eken ǵoy,-dedi. (103-bet). 2. Ol jerdegi apası, kishe, jeńgeleri balalardıń shıbıqshalarına ıssı bawırsaqlardan bes-altawdan *monshaqtay* dizip berip turadı. (79-bet). 3. On aw, bes-altı náreteden qapılǵanda on *arbaday* balıq shıqtı-aw deymen. (104-bet). 4. Gápler de *shiginniń qamırınday* birikpeydi, bir jaǵınan qorqashaladı da. (235-bet). 5. Keńislikte tolqıp aqqan dáryalar, *gúmis* suwlı bulaqlar, shalqıǵan *aydın* kóller, qurǵaq jerler, úlken-kishi tawlar jerge sán berdi. (6-bet).

Birinshi mısaldaǵı *«ákeńdey»* sózi, ekinshi mısaldaǵı *«monshaqtay»* sózi, úshinshi mısaldaǵı *«arbaday»* sózi, tórtinshi mısaldaǵı *«shiginniń qamırınday»* kelbetlikleri shıǵarmada predmetlerge salıstırılıp, kórkemlew quralı teńew xızmetinde kelgen, al besinshi gáptegi *«gúmis», «aydın»* kelbetlikleri tildiń kórkemlew quralı epitet xızmetinde kelip shıǵarmanıń kórkem, sulıw bayanlanıwına óz tásirin tiygizgen.

Kórkemlew quralı sıpatında kelbetlikler awıspalı mánilerde de keń qollanıladı. Awıspalı mánilerde ásirese reńdi, túr-tústi bildiriwshi kelbetlikler kóbirek ushırasadı. Mısallar: Birneshe kún júzgennen keyin aldınan *kók maysa shóbi* ırǵalıp turǵan Qazıqurt tawı kórinedi. (18-bet). *Kók aspanda* shıǵıstan quyash táńiriniń *qızıl shapaǵı* eles bergennen –qorazlardıń úshinshi shaqırıwınan baslap qırq kúnge esaplanǵan toydıń búgingi tamashalarınıń tátárrigi baslanıp ketti. (78-bet).

Kóplegen kelbetlikler mánisi boyınsha bir-birine sinonim bolıp, predmetlerdiń belgilerin hár tárepleme tolıq bildiriw ushın xızmet etedi. Mısalı: Sırt pishini boyınsha oǵada kórkem, puqta oylap jaratılǵanı sebepli qol-ayaq, bas, qulaq, … barlıǵı-barlıǵı orın-ornında bolǵan, ásirese, ishki ruwxıy dúnyası asa quramalı, joqarı *aqıl-zákawatqa, bilimge, ilimge* qaray umtılıwshaq bas miyge iye bul janzattıń keyin ala ózin kóp táshwishlerge salatuǵının bilse de, bul dárejede dep oylamaǵan bolsa, ájep emes. (24-bet).

Kelbetlikler kórkem ádebiyatta, publicistikalıq stilde kontrast, antiteza ushın keń qollanıladı. Mısalı: Adamzat haqqında aytar bolsam, bul bir jaǵınan *súykimli,* ekinshi jaǵınan *táshwishli* janzat bolıp shıqtı. (25-bet).

Bunday antonimlik qatnastaǵı kelbetlikler geyde substantivlesip qollanıladı hám aytılajaq pikirdi ıqshamlı, qısqa etip aytıwǵa múmkinshilik beredi: *Jaqsısı da* kóp, *jamanı da* az emes. (25-bet).

Kelbetliklerdegi sinonimiya ásirese onıń dáreje formalarında kóbirek kórinedi.

Kelbetliktiń salıstırıw hám arttırıw dárejesiniń qollanılıwı. Kelbetliktiń salıstırıw dárejesi bir predmettiń belgisin ekinshi predmettiń belgisi menen salıstırıp kórsetedi hám jay darejedegi sapalıq kelbetliklerden *–ıraq, -irek, -law, -lew, -ǵısh, -gish* affiksleri arqalı jasaladı. Mısalı: Dárya suwı qatqan, al kól *duzlıraq* bolǵanlıqtan ele muzlamaǵan. (103-bet). Balıq sorpaǵa ózi qayttıdan jańa ǵana toyǵan edi, sonda da dúzdegi awqat sińip kete bere me, bir jaǵınan balıq góshi qoy, mal etindey emes, tez sińimli, jeńil-ám ǵoy, Qaratas ta, Qabanbay da, jemeymiz, toydıq dep otırıp-aq *qızǵısh, sarı altınday* etip pisirilgen balıqqa kózi qızıp, úlken tórt-bes belkespesin tawıstı. (104-bet). Aqırısında ishinen *kógis, sarǵısh* zapıran shıqtı.

(95-bet). Bul affiksler jalǵanǵan kelbetlikler mánilik jaqtan bir-birine jaqın, sinonim boladı: *aǵıraq, aqlaw, aqshıl; qızılıraq-qızıllaw-kızǵıltım hám t.b.* biraq bul formalar tilde qollanıwda geypara stillik ózgesheliklerge iye boladı, sonlıqtan da olardın hámmesi tendey ónimli qollanıla bermeydi. Máselen, *qızıllaw, aqlaw, kóklew formalarına qaraǵanda qızılıraq, aǵıraq, kógirek* formaları ónimlirek paydalanıladı, sebebi birinshi formalar ózindey atawısh feyil formaları menen omonim bolıp keledi; aqlaw (salıstırǵan predmetke qaraǵanda aǵıraq), - aqlaw, (jaydı, diywaldı hák penen boyaw) hám t.b.

Kelbetliktiń arttırıw dárejesi predmettegi belginiń júdá artıq, kóp yamasa keń ekenligin ańlatıp:

a) *eń, dım* janapayları yamasa *júdá, oǵırı hám* t.b kúsheytiw ráwishlerinin kelbetlikler menen dizbeklesiwi arqalı bildiriledi. Mısalı: Táńir álemde *eń* dáslep nurdı jarattı. (4-bet). Júkliliginiń altı aylıqlarınan baslap Qarakózge járdemshi kelin berildi. Sebebi, jazdıń ayı, kún *oǵırı ıssı* boladı. Azannan baslap janıp, túste *orasan* laplaydı. (110-bet). Táńir perishtelerine ózinińne tirishiliktiń bárin jaratıp, olardıń jasawına aralaspaǵanı sıyaqlı adamzat mashqalasına da kóp aralasa bermeytuǵın, lekin *dım* urıspaz bulardıń *oǵada úlken* mashqalaların sheshiwde bazıda járdem berip turatuǵının, sebebi olardı oǵırı jaqsı kóretuǵının bayanlap otırıwdı ep kórmedi. (25-bet). Saq-massagetler-*nayatıy kóp* xalıq. (32-bet).

b) tákirar kelbetlikler hám kelbetliktin intensiv formaları arqalı bildiriledi. Mısalı: *Top-tompaq* ǵana *appaq,* súykimli, shıraylı bolıp jetilisken Tumar shańaraq aǵzalarınıń hámmesiniń qolınan túsirmeytuǵın ermegine aylandı. (114-bet). Mısaldaǵı *top-tompaq* ǵana *appaq kelbetligin júdá tompaq, dım tompaq, appaq* kelbetligin *dım aq, oǵırı aq, júdá aq* dep aytıwǵa da boladı.

v) arttırıw dáreje formaları óz ara sinonim bolıp qollanıla beredi. Mısalı: -Sizge kórinis bere almayman, sebebi *qıppa jalańashpan*,-depti. (12-bet). Mısaldaǵı *«qıppa jalańash»* sóz dizbegin *«tır jalańash»* dep ózgertiwge boladı.

Kelbetliktiń arttırıw dárejesiniń tákirar sóz forması hám analitikalıq forması óz ara mánisi boyınsha jaqın bolıp keledi, biraq olardıń birinshisinde (tákirar formasında) obrazlılıq kúshlirek boladı. Mısalı: Hinjidárya menen Ógizsuw sıyaqlı Shıǵıs tárepte-Dájile hám Páret dáryaları ortasında, yaǵnıy «Eki dárya aralıǵı» atalǵan Mesopotamiyada adamlar *shoq-shoq* qonıs basıp, bul úlke «Ál-Jazıyra» degen at penen dúnyaǵa belgili. (43-bet)-degen gáptegi *«shoq-shoq»* sózin «júdá shoq» dep ózgertiw múmkin, biraq bundaǵı tákirar sóz formasında keyingi sózge qaraǵanda obrazlılıq bir qansha kúshlirek seziledi.

Kelbetlikler kórkem shıǵarmalarda qaharmanlardıń portretin jasawda, olarǵa xarakteristika beriwde ónimli qollanıladı. Mısallar: Massagettiń Qońırat arısı qıyat qáwiminiń kósemi Aq Alp Saqtıń ulı Qaratas-Qayraq ákesi bilip, tap aldın boljap qoyǵanday (yamasa isimge qarap adamnıń minez-qulqı, tulǵa-turpatı beyimlesip usay ma?...) jigit bola kele atına say *shoyınday awır, zil, nıq, ótkir, qattı, miytin, almastay keskir, pisik, sózi menen isi bir, márt, bahadır* jigit bolıp kózge túse basladı. (27-bet). *Shapqır, qarıwlı, iri turpatlı, uzın bel, suwsızlıqqa, ashlıqqa shıdamlı, tózimli, urısqa úyretilgen, qayırımlı-qayımshıl,* qattı shawıp kiyatırıp birden jalt qaymıǵıp qalıw, izge shalt burılıw ma, jawdı, onıń atın tislew, tebiw kibi naǵız jawıngerlikke say qásiyetler boyında bar tulparlardan. (29-bet).

Bul keltirilgen mısallardıń birinshisinde qollanılǵan *«shoyınday awır, zil, nıq, ótkir, qattı, miytin, almastay keskir, pisik, sózi menen isi bir, márt, bahadır»* sózleri Tumaristiń balası Qaratastıń portretin jasawda qollanılǵan bolsa, al ekinshi mısaldaǵı *«shapqır, qarıwlı, iri turpatlı, uzın bel, suwsızlıqqa, ashlıqqa shıdamlı, tózimli, urısqa úyretilgen, qayırımlı-qayımshıl»* Qaratastıń

minip júrgen atı Bayshubarǵa berilgen baha hám onıń sırtqı kórinisi boyınsha keltirilgen kelbetlik sózler. Usı súwretlew arqalı A.Ábdiev kelbetliklerdi sheber qollanıp portret jasawda sinonim kelbetliklerden ónimli paydalanǵan.

Geypara kelbetlik feyil formaları leksika-semantikalıq usıl menen ózinińtiykarǵı háreketlik mánisinen alıslap kelbetlikke ótip qollanıladı, yaǵnıy adyektivlesedi. Bunday sózlerde qádimgi kelbetliklerge qaraǵanda ekspressiya basımıraq boladı. Mısallar: *Qattı jawız,* kúshli, shaqqan dúz haywanı ǵoy, qasqır degeniń. (87-bet). *Aǵısı qattı* Páret dáryasınıń báhárgi tasqınlarına shıdam beretuǵın quramalı suwǵarıw shaqapların islep shıqqan. (44-bet). Keltirilgen mısallardaǵı *«qattı»* sózin *«jaman» «kúshli»* sózleri menen almastırǵanda, gápte bunday ekspressiya bolmas edi.

Juwmaq. A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» romanında kelbetlik sóz shaqabınıń stillik xızmetleri júdá keń hám hár tárepleme nátiyjeli qollanılǵan. Jazıwshı kelbetliklerdiń sinonimiyasın, salıstırıw hám arttırıw dáreje formaların, intensiv túrlerin hám adektivlesken variantların kórkem tekst mánisine sáykes sheber paydalanǵan. Bul qurallar arqalı qaharmanlardıń (Qaratas, Tumaris) dara portretin, jawıngerlik tulpardıń epikalıq sıpatın hám tábiyat kórinislerin kórkem súwretlegen.

Sózimizdi juwmaqlastıra kelip biz jazıwshı A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasınıń birinshi kitabında qollanılǵan kelbetlik sóz shaqabınıń stillik xızmetlerin lingvostilistikalıq jaqtan izertlew nátiyjesinde tómendegishe ilimiy juwmaqlarǵa keldik:

1. Kelbetlikler kórkem tekstte tek ǵana predmettiń belgisin bildiriwshi emes, bálki kórkemlew-bahalaw xızmetlerin de atqaradı. Shıǵarmada kelbetlikler oqıwshıǵa estetikalıq tásir jasaw ushın epitet (mısalı: *gúmis suwlı, aydın kól*) hám *-day/-dey* affiksli teńew (mısalı: *monshaqtay, arbaday, ákeńdey, shiginniń qamırınday*) jasawdıń deregi bolıp xızmet etken.

2. Reń hám túr-tústis bildiriwshi kelbetlikler (*kók maysa, kógis, sarǵısh* zapıran, *qızıl shapaǵı)* awıspalı mánilerde jollanıp, kórkem teksttiń tásirsheńligin arttırǵan. Sonıń menen birge, kontekstual antonimler (*súykimli – táshwishli*) hám olardıń substantivlesken formalari (*jaqsısı – jamanı*) oylardı qısqa, ıqsham hám kontrast usılda jetkeriwge múmkinshilik bergen.

3. Kelbetliktiń salıstırıw dárejesindegi *-ıraq/-irek, -law/-lew* affikslerініń óz ara sinonimiyalıq qatnasları bar bolsa da, tilde qollanılıwında stilistikalıq talaplarǵa baylanıslı ózgeshelikler ushırasadı. Shıǵarmada *-ıraq/-irek* forması (mısalı: *duzlıraq*, *kógirek*) omonimlik tásirlerden uzaq bolǵanlıǵı ushın *-law/-lew* formasına qaraǵanda ónimlirek paydalanılǵan.

4. Kelbetliktiń arttırıw dárejesiniń analitikalıq (janapaylar hám ráwishler arqalı: *eń dáslep*, *oǵırı ıssı*, *dım urıspaz oǵada úlken)* hám intensiv hám tákirar (*top-tompaq*, *appaq*, *qıppa jalańash*) formalari óz ara bay sinonimiyalıq qatnaslardı quraydı. Bul formalar

shıǵarmanıń ekspressivlik hám emocionallıq boyawın joqarı dárejege kóteriwge xızmet etken.

Ulıwma alǵanda, A.Ábdievtiń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasında kelbetliklerdiń leksika-grammatikalıq variantlılıǵı, sinonimiyası hám stilistikalıq imkaniyatları jazıwshınıń kórkem sheberligin hám qaraqalpaq tili sóz baylıǵınıń sheksiz imkaniyatların ashıp beriwshi baslı birliklerdiń biri bolıp tabıladı.

Ádebiyatlar

1. Аймурзаева А. Ҳәзирги қарақалпақ тилинде келбетлик ҳәм келбетлик фейиллердиң субстантивлесиўи. – Нөкис: «Билим», 1992.
2. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиниң стилистикасы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1990.
3. Dáwletov A., Dáwletov M., Qudaybergenov M. Házirgi qaraqalpaq ádebiy tili. Morfemika. Morfonologiya. Sóz jasalıw. Morfologiya. (sabaqlıq). – Nókis: «Bilim», 2010.
4. Pirniyazova A.Q., Seydullaeva D.Yu. Qaraqalpaq tiliniń stilistikası. – Tashkent: «Tafakkur avlodi», 2020.
5. Юсупова Б.Т. И.Юсупов шығармалары тилинде келбетликтиң стильлик хызметлери. – Ташкент: «Tafakkur bo‘stoni», 2020.
6. Юсупова Б. И.Юсупов қосықларында синоним келбетликлердиң стильлик қолланылыўы. // Топлам: Қарақалпақ тил билиминиң гейпара мәселелери. – Нөкис, 1994.
7. Seydullaeva D.Y. Jazıwshı A.Ábdievtıń «Áyyemgi qaraqalpaqlar» dilogiyasında qollanılǵan kelbetliklerdiń stillik xızmeti. // Muǵallim hám úzliksiz bilimlendiriw, 2026, 3/3-san, 7-13-b